

**ВТРИМАТИ
КРИМ
У ПАМ'ЯТІ**

→ 4

**«НОВИЙ КРИМ С
РУССКИМ УКЛАДОМ»:
ДЕПОРТАЦІЯ ДАВНІХ
НАРОДІВ ПІВОСТРОВА**

→ 6

**КРИМСЬКА
СВІТЛИЦЯ**

ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНА
УКРАЇНСЬКА
ГАЗЕТА

№ 26
30.06.2017

www.svitlytsia.in.ua

ТРИЗУБ, ТАМГА ЧИ ГРИФОН? РОЗДУМИ СТОСОВНО КРИМСЬКОЇ ГЕРАЛЬДИКИ

НА ЧАСІ

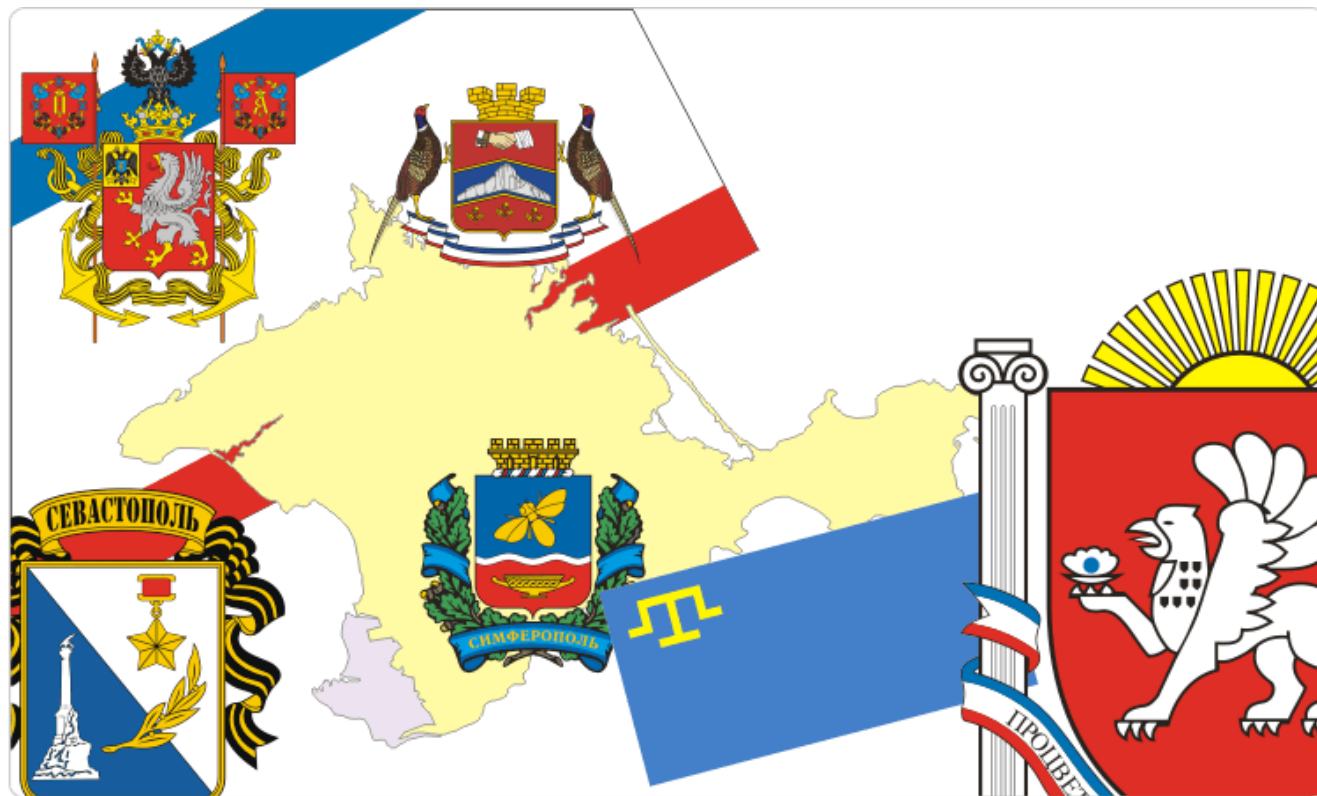
Ми відзначаємо день Конституції, і наш Основний Закон проголошує, що держава має символіку. Свою символіку формально має і Крим. Який знак найдавніший у Криму? Руни готів, орел візантійців, тамга кримських ханів, міфічний грифон...

**ВАЛЕРІЙ
ВЕРХОВСЬКИЙ**

Якщо родові герби шляхетної верстви еволюціонували від малюнків на щитах рицарів, то державна символіка починається з печаток, якими скріплювалися державні документи.

Печаткою імперії був і візантійський двоголовий орел, адже не у Константинополі чи Малій Азії зароджувалася європейська геральдична традиція, печаткою ханів династії Гераїв є тарак-тамга, що стала національним символом кримських татар.

Двоголовий візантійський орел, якого ми можемо поба-

чити на гербі Таврійської губернії, був зображений у давні часи на гербі (печатці) держави Феодоро, середньовічної кримської держави. Та символ цей не візантійський, він був поширений на Близькому Сході задовго до появи Східної Римської імперії; на санскриті легендарний двоголовий птах зветься гандаберунда і його шанують за

силу, що протистоїть силам

руйнації. Гандаберунда використовується в індійській геральдиці, зокрема, на гербі штату Карнатака.

Свою символіку мали міста середньовічної Готії, як називався до 1475 року Південний берег Криму. На печатках та монетах ми знаходимо знаки, схожі на тамгу.

Тамга є родовим знаком, поширеним у тюркських народів, а відтак і серед їх-

ніх сусідів. Коли у 1917 році було проголошено Кримську Народну Республіку, її гербом стала тарак-тамга на візантійському (тобто круглому) щиті.

При спробі штучно створити символіку для штучного утворення – Республіки Крим – пропонувалося навіть поєднати на одному щиті український тризуб з двоголовим орлом і тамгою.

В підсумку у вересні 1992 року грифон – несподівано для самого себе – потрапив на герб Кримської автономії. Грифон не містив чогось неприйняттого для жодної зі сторін і був фігурою стародавньою, а отже, до певної міри нейтральною. Та він, хоч і не викликав відрази, так і не став своїм ані для кримських українців, ані для кримських татар.

ПРИ СПРОБІ ШТУЧНО СТВОРИТИ СИМВОЛІКУ ДЛЯ ШТУЧНОГО УТВОРЕННЯ – РЕСПУБЛІКИ КРИМ – ПРОПОНУВАЛОСЯ НАВІТЬ ПОЄДНАТИ НА ОДНОМУ ЩИТІ УКРАЇНСЬКИЙ ТРИЗУБ З ДВОГОЛОВИМ ОРЛОМ І ТАМГОЮ

Можливо, мені заперечать – мовляв, нащо говорити про герби, прапори, коли сам Крим окупований. Та не забуваймо, що досі офіційно Україна визнає символіку, яка ототожнюється з сепаратизмом і проросійським напрямом, не забуваймо, що питома української символіки в Криму шукати катма, а тарак-тамга є давнім символом, але її не визнано досі в жодному офіційному державному документі.

Чи варто досі триматися за той прапор і герб АРК? Можливо, варто замислитися щодо нової символіки українського Криму?

→ 3

«ВСІ ВВАЖАЮТЬ МЕНЕ УКРАЇНКОЮ».

АННА АХМАТОВА В КРИМУ

→ 8

Доброго дня, шановна редакціє! У неділю, 18 червня, по українському радіо почула передачу «Голос Криму», в якій повідомлялось про відновлення роботи газети «Кримська світлиця».

Я – мешканка Краматорська. Місто було окуповано «братами» недовго, але мені цього вистачило, щоб зненавидіти «русский мир» на все життя. Бачила росіян зблизька. Спалені маршрутки і тролейбуси, зачинені банки, магазини й аптеки, не їздять автобуси й поїзди – все це ознаки «русского мира». У цій війні винуваті ми всі, а не тільки влада (як колись, так і нинішня).

Послухавши передачу, згадала Крим, знайшла фотографії кількарічної давнини. Калос Лімен – чудовий археологічний комплекс. Уламки амфор лежать просто під ногами. Розкопано дуже мало, але й те

СЛОВО ЧИТАЧАМ

вражає. У будь-якій країні це була б Мекка для туристів, а в нас на археологічну пам'ятку наступають приватні будинки. І хтось же протягом років давав дозвіл на забудову! А хтось інший удавав, що не бачить порушень. Насмішною виглядає поіржавіла охоронна табличка.

Про ці факти треба писати і робити висновки. А то здається, в нас забрали те, що Україні і її народу не потрібно. На підтвердження надсилаю фото Калос Лімена (у перекладі – «Прекрасна бухта»). Шануйте свої скарби! Пані Елла Верещага.

АНТИМІФ

МІФ 1 Крим – «історично русская земля», а «воссоединение» з Російською Федерацією Криму і Севастополя – це відновлення історичної справедливості.

ФАКТ Фольклор є відображенням життя

і знакових подій у житті народу, слугує індикатором історичної правди.

АНТИМІФ Назвіть хоча б одну російську народну пісню про Крим, де відображено російське національне життя.

МІФ 2 У Криму немає проблем з водою, власних ресурсів вистачає для нормального життя півострова.

ФАКТ Мережа системи водних магістралей Криму становить 11000 кілометрів, які були заповнені дні-

провською водою. Щорічно з материкової частини на півострів подавалося більше 1,2 мільярда кубометрів води, яку використовували на зрошення 380 000 гектарів полів і рисових чеків, а також на потреби 1 500 000 осіб.

АНТИМІФ Окупація півострова призвела до: а) повного руйнування водних магістралей; б) знищення сільського господарства; в) занепаду промисловості; г) початку міграції населення; д) знищення туристичного потенціалу; е) екологічної кризи тощо.

ДАЙДЖЕСТ

Заклики офіційного Києва до мешканців Криму, які зберегли українські паспорти, приїхати на вільну територію України й отримати біометричні закордонні паспорти для безвізового відвідування країн Євросоюзу є «відвертою провокацією».

Таку думку в ефірі радіо «Спутник в Криму» 21 червня висловив «заступник голови ради міністрів республіки Крим», «постійний представник Криму» при президентові РФ Георгій Мурадов. «Хочу попередити всіх людей, що це не просто відверта провокація, а ще й велика небезпека. Половину зачислять, заарештують, а потім люди будуть плакати й казати: «Що ж я накоїв?!». Не можна піддаватися на ці провокації», – переконаний Мурадов.

За його словами, рішення кримчан їхати по біометричні паспорти на підконтрольну українській владі територію фактично означатиме «зраду вибору народу Криму, зробленого на референдумі 16 березня 2014 року».

половину травня 59% жителів України не планують відпочивати.

***

20 червня Міністерство фінансів Сполучених Штатів Америки заявило про посилення санкцій стосовно Росії через конфлікт на сході України та анексію Криму.

Під санкції потрапили ще 38 фізичних та юридичних осіб, серед яких російські офіційні особи, «чиновники» анексованого Криму та так звані ЛНР/ДНР, російські банки та 20 «дошок» «Транснефті». «Санкції США щодо Росії, які пов'язані із ситуацією на сході України, лишатимуться в силі, доки Росія повністю не виконає свої зобов'язання відповідно до Мінських угод. Санкції США, пов'язані із Кримом, не будуть зняті, доки Росія не припинить окупацію півострова», – йдеться в повідомленні міністерства.

***

Сімферопольська «Таврія» повертається у великий футбол. 21 червня клуб отримав атестат для участі в Другій лізі України.

Про це один з перших на своїй сторінці у Фейсбучі повідомив віце-президент Федерації футболу Криму Олег Комуняр. Він, зокрема, зазначив, що ФК «Таврія» повертає собі статус професійного футбольного клубу.

О. Комуняр привітав уболівальників, керівництво, гравців та тренерський штаб клубу з цієї знаменної для всіх події. На конференції Професійної футбольної ліги України було сформовано склад учасників Другої ліги, який було розділено за географічним принципом на два дивізіони по 12 команд. Сімферопольська «Таврія» потрапила до південно-східного дивізіону.

Відпочинок в окупованому Росією Криму планує провести майже 1% українців, ще 3% громадян мають намір податися за кордон. Про це свідчать опитування Київського міжнародного інституту соціології.

До Криму і за кордон збираються переважно представники молодшої вікової категорії – 28-29 років. На першому місці за популярністю серед українців – відпочинок у Карпатах, на другому місці – відпочинок на дачах і замських будинках, до родичів у село планують поїхати 5% опитаних. Не визначилися з відпусткою 14% українців. При цьому станом на другу

ТРИЗУБ, ТАМГА ЧИ ГРИФОН?

РОЗДУМИ СТОСОВНО КРИМСЬКОЇ ГЕРАЛЬДИКИ

→ 1

НА ЧАСІ

ВАЛЕРІЙ ВЕРХОВСЬКИЙ

ГЕРАЛЬДИКА І ГЕРАЛЬДИКА

Розглянемо, що відбувається з гербами міст Криму.

Закони геральдичної традиції однакові, незважаючи на те, йдеться про герб державний, обласний, міський чи лицарський. Напівтони та відтінки в геральди-

процес творення губернських та міських гербів у Російській імперії.

Після 1783 року у намаганні почати історію Криму з чистого аркуша імперська влада нав'язувала своє бачення геральдики містам Таврійської губернії, ігноруючи принципи геральдики європейської, що міцно вкоренилися на той час в Україні.

Символіка завжди несе певний зміст: достатньо порівняти міські герби Центральної та Західної України з тими, що малювалися в Російській імперії, щоб зрозуміти, що таке Магдебурзьке право та чим козацьке полкове містечко відрізняється від російської повітової глухомані.

«бобр», наказав малювати на гербі бобра, тільки велетенського, та ще й такого, що харчується соболями, пожираючи їх разом із цінним в експортному значенні хутром. Таким чином замість тигра у російській геральдиці виник новий невідомий геральдичний наущі звір – чи то велетенський чорний бобр, чи то россомаха-шатун, чи то хорт, чи то чорт: бабр кольору конфуціанського kota.

І ГРИФОН З ГЕРБА...

Орел і лев – дві найпоширеніші фігури тварин у геральдиці. Орел символізує владу та державницьку далекоглядність, а

У Вересні 1992 року грифон – несподівано для самого себе – потрапив на герб Кримської автономії. Грифон не містив чогось неприйняттого для жодної зі сторін і був фігурою стародавньою, а отже, до певної міри нейтральною. Та він, хоч і не викликав відрази, так і не став своїм ані для кримських українців, ані для кримських татар

повернутим у профіль; якщо тварина стоїть на трьох лапах, а четверту (зрозуміло, передню) тримає піднятою – це леопард, і грива йому ні до чого. Леопард має дивитися зі щита, тобто голова у ньо-

лір), але це не найгірше. Найсимволічніше, що ми бачимо на ялтинському гербі в обох варіантах – лев іде вперед, з головою, оберненою назад. Мабуть, дуже далеко зайде...

ГЕРБ І ГЕРБ

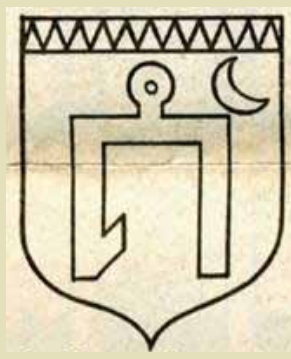
Перехід під окупаційну російську владу викликав деякі зміни у формі щита ялтинського герба, який з рекомендованого українським геральдичним товариством «італійського» (з округлою нижньою частиною) був замінений на здавна прийнятий у Росії «французький», тобто такий, що має загострення по центру ниж-

Герб Автономної Республіки Крим

Тарак-тамга

Середньовічний герб Кафи

Герб міста Керчі

Прапор міста Ялти

ці виключені. Кольори мають обиратися з визначеного переліку: червоний, зелений, синій, чорний, пурпурний (це емалі), жовтий, що символізує золото, і сріблястий, що символізує срібло, але насправді найчастіше малюється просто білим (це метали), і два різновиди хутра: білий у чорну цятку, що називається горностаєм (наприклад, герб Бретані), та сині так звані шапочки на білому (срібному) тлі, це хутро, що називається білячим. Метал не можна накладати на метал, а хутро – на хутро.

Слово «герб» і в нашій мові, і в російській запозичене з польської, а туди воно потрапило з німецької. Українські геральдичні традиції тісно пов'язані зі спадком Речі Посполитої. Кожна зі шкіль геральдики має свої відмінності, проте загальним принципом є чіткість елементів, лаконічність та виразність.

Російська геральдика бере початок у II половині XVII століття. У наступному XVIII столітті триває

ТИГР І ТИГР

...А точніше tyger і tiger: tyger – це геральдична тварина, а tiger – тигр справжній, котрий водиться у дикій природі та зоопарках. Тигри поширені у геральдиці не так сильно, як леви-леопарди, та й геральдичний тигр мало схожий на природну тварину. Красномовний факт щодо російської геральдики стосується саме тигра та герба Іркутська, а саме: коли у XVIII столітті розроблялася символіка цього сибірського міста, вирішено було на щит помістити тигра; в указі Катерини Другої так і писалося: «В серебряном поле щита бегущий тигр, а в роту у него соболю. Сей герб старый». Якутською мовою «баабир» – амурський тигр; цю шляхетну тварину в тих місцях здавна йменували «бобр». Тигр мав, за сюжетом герба, нести в пащі соболя. Проте у 1878 році якийсь чиновник, не зрозумівши слова

лев – силу, мужність та великодушність. Не дивно, що виникла фігура, котра поєднує їхні кращі якості. Грифон – міфічна істота з тулубом лева, головою та крилами орла; його походження близькосхідне – археологи знайшли на території Ірану давню печатку з зображенням грифона, якій понад п'ять тисяч років.

На відміну від герба Кримської автономії, на міському гербі Керчі грифон стоїть на задніх ногах, що більш відповідає геральдичним звичаям. Під ногами у цієї істоти ключ. Малий герб міста виглядає взірцево, великий керченський герб майже не викликає зауважень. От лише корона Російської імперії поєднана у ньому з п'ятикутною золотою зіркою. Проте зірка під щитом, а корона над щитом.

ЛЕВ І ЛЕОПАРА

У класичній геральдиці лев має стояти на задніх лапах, і бути

го обов'язково повернута анфас. Далі цікавіші тонкощі: якщо голова леопарда повернута у профіль, то це так званий леопардовий лев, а якщо, навпаки, морда у лева повернута на глядача – це левовий леопард (приклад – герб Естонії).

Чим не влаштував ялтинських депутатів старовинний, з 1884 року відомий герб з лавровою та виноградною гілками, не розумію; припускаю, не сподобався він тим, що гілочки були золоті на синьому щиті. Відтак на герб Ялти, затверджений у 2005 році, а потім в умовах окупації перезатверджений зі змінами у 2015 році потрапив лев. Тримають щит обабіч два морські коники – цікаве рішення. Лев опустився на всі чотири лапи, що у геральдиці допускається, хоча трапляється нечасто. Не надихає, щиро кажучи, поєднання кольорів: синього з пурпуровим (на варіанті 2005 р. був замість пурпурового червоний ко-

ншої частини; в офіційному описі герба цей щит чомусь названий «русским». Ну що ж, такий він «русский мир» – у ньому не лише французький щит виявляється російським, а й французький «шарман Катрін» перетворюється на шарманку, римська Матрона стає матрьошкою, а еллінська Гармонія – гармошкою.

Традиція – не догма, а досвід, сенс якого треба збагнути. Символіка – це не просто знаки, намальовані художником. Геральдика Заходу – це втілення тривалої боротьби за гідність: йдеться про гонор шляхти чи відстоювання прав міських громад. Російська втілює лише одну багатовікову традицію – звичай відсутності гідності, до якого додається копіювання зовнішніх атрибутів західного життя.

Адже нема нічого більш промовистого за символіку...

ДАЛІ БУДЕ...

Наприкінці травня на базі Севастопольського «державного університету» російський Експертний інститут соціальних досліджень (ЕІСД) провів семінар «Майбутнє Росії: історична пам'ять як основа консолідації суспільства і формування національної ідентичності» за участі місцевих політологів. Варто зазначити, що ЕІСД був створений для інформаційно-аналітичної підтримки адміністрації президента РФ, тож не дивно, що майданчик семінару став черговим ретранслятором російської пропаганди.

СЕРГІЙ КОНАШЕВИЧ

Зокрема, зацікавили деякі тези доповіді «Російська багатонаціональність як фактор національної ідентичності та позиціонування Росії у глобальному світі» директора Інституту країн Азії і Африки Московського державного університету Ігоря Абилязієва. На переконання автора, Росії вдалося «зберегти мову і культуру кожного народу, який увійшов до її складу», тоді як у світі «частіше відбувалися протилежні процеси». Яким чином відбувається це «збереження» – можна простежити на прикладі українського гуманітарного простору в Криму, практично повністю знищеного за три з половиною роки окупації півострова. Що ж стосується світу – в багатьох державах українці по кілька років чи навіть десятиліття мають свої навчальні заклади, культові споруди, ЗМІ тощо і розбудовують нові, тоді як «на нашій не своїй землі» Криму їхня кількість поступово скорочується до нуля.

Не краще ведеться українцям і в самій Росії, де з початку російсько-українського військового конфлікту зачистки української культури набули особливо жорстких форм. Останніми яскравими прикладами є

Випускники гімназії №5 ім. Лесі Українки м. Севастополь. 23.05.2014 р.

ВТРИМАТИ КРИМ У ПАМ'ЯТІ

Ефір передачі «Точка зборки» на телеканалі «Крым 24» (скріншот). 29.05.2017 р.

розгром української бібліотеки у Москві та судилище над її директоркою, напади «небайдужих громадян» на український культурний центр у тій же Москві, адміністративний тиск – аж до приписів про знесення храмів – на парафії українських церков тощо.

«ВІДБИТОК ЖИТТЯ В ІЗОЛЯЦІЇ ВІД РОСІЇ»

Втім, найбільш пильну увагу кримських медійників викликав інший момент севавтопольського семінару. Під час свого виступу відповідальний секретар Росій-

ського історичного товариства Андрій Петров заявив, що у Росії виросло покоління дітей, яким треба пояснювати, чому Крим «російський», бо вони «у своїй культурній пам'яті не мають Криму». «Я натрапив на юнаків і молодь, яким незрозуміло, чому Крим – Росія. Я ставлю себе

на їхнє місце і розумію: якщо ми бачимо у них спілника, а не ворога, – треба пояснювати, чому Крим наш», – сказав Петров. На думку російського науковця, на кримській молоді «лежить відбиток життя в ізоляції від Росії» – навіть після того, як на території АР Крим після її окупації «в одну мить були змінені освітні стратегії та методичний апарат». Севастополь же ця тенденція оминула, оскільки у місті було «гостре сприйняття російської історії у конфронтації з історією українською», та й «індекс збереження російської культури тут значно вищий, ніж у Москві».

Навряд чи доводиться дивуватися тій прямотині, з якою російський вчений чітко розділяє своїх молодих співвітчизників: хто сповідує вчення російського агітпропу про «КримНаш» – той «спілник», хто ж бажає перебувати у парадигмі цивілізованого світу і поділяти його цінності, зокрема права, – той «ворог». У Криму ж наразі робиться все можливе, щоб маленький мешканець окупованої території фактично від народження був «спілником» тих, хто насаджує тут свій порядок. Іноді для цього обираються трагікомічні методи – наприклад, хлопчиків разом із російським свідомством про народження можуть вручити символічну «повістку» до армії на дату повноліття. Проте від кумедного до жахливого – один крок: у шкільному домі для цього обираються трагікомічні методи – наприклад, хлопчиків разом із російським свідомством про народження можуть вручити символічну «повістку» до армії на дату повноліття. Проте від кумедного до жахливого – один крок: у шкільному домі для цього обираються трагікомічні методи – наприклад, хлопчиків разом із російським свідомством про народження можуть вручити символічну «повістку» до армії на дату повноліття.

ДІТИ ВІЛЬНОЇ КРАЇНИ

Доки російські ідеологи міркують над тим, як у юній свідомості вкоренити «російськість» Криму, – на окупованому півострові дають про себе знати підлітки,

«Протест у вишиванці»: випускниця школи №1 м. Армянськ. 26.05.2017 р.

яких дорослі опоненти записують до «ворожого» стану. Вони висловлюють своє непристосування за допомогою українських виразників. Діти вільної країни, стиснуті залізною рукою лихого мачухи, часто здатні дозріти, чого не зроблять дорослі. У графі «Моя родная страна» написати «Україна». У завданні «Раскрась флаг своей родины» розмалювати у синій і жовтий кольори прямокутник, поділений на три смужки. На завдання вчительки намалювати «самую выдающуюся достопримечательность нашего государства» зобразити московський Кремль з українськими прапорами на вежах. Прийти до школи зі щоденником, на обкладинці якого зображені синьо-жовте знамено і тризуб, або просто оформленням українською мовою. Мати при собі аксесуари у кольорах української національної символіки. У ніч перед святом першого або останнього дзвоника написати аерозольною фарбою на асфальті перед школою «Сла-

ва Україні!». Прийти на уро-чистість у вишиванці. Під радянсько-російський офіційний саундтрек співати «Ще нам, браття-українці, усміхнеться доля...», тримаючи долоню в області серця. Терпіти цькування одно-класників, допити в кабінетах завуча та директора, перевірки ФСБ, і навіть фізичну агресію представників «кримської самооборони».

Про черговий такий випадок повідомило видання «Новини Армянська» цієї весни, коли в Криму проводилися шкільні випускні. Вже колишня учениця школи-гімназії №1 «прикордонного» міста прийшла на останній дзвоник у червоному намисті, яке нагадує традиційні українські коралі, та в оздобленій етнічними орнаментами білій сукні, яку місцеві публіцисти назвали «українською вишиванкою». У виданні зазначалося, що дівчина таким чином «висловила протест владі Криму і Росії», і що у «компетентних органах» окупованого міста відмовилися коментувати цю подію, оскільки випускниці не порушила чинного в Криму російського законодавства. Отже, ймовірно, таки була спроба поскаржитись на дівчину «правоохоронцям» через її «антидержавне» (за термінологією «голови Криму» Аксьонова) вбрання. Посилаючись на сторінку Поліни (так звать дівчину) у соцмережі «ВКонтакте», «Новини Армянська» розповіли, що її протест був відповіддю на спроби «влади» міста припинити діяльність місцевого відділення релігійної організації християн «п'ятдесятників» «Нове життя», в якій юнка перебуває. Проте за кілька днів цей абзац зі сторінки новини зник.

ЛАМАТИ ОБ КОЛІНО - ШЛЯХ У ГЛУХИЙ КУТ?

Вчинок дівчини з Армянська на свій лад проаналізував «українсько-російський» письменник Платон Беседін, який народився і мешкає у Севастополі. Наразі він, копіюючи всі манери й інтонації російського телеведучого Дмитра Кисельова, з'явля-

Джанкойські «юнарміїці» на «прикордонній заставі» ФСБ. 28.05.2017 р.

Джанкойська «юнармійка» на «прикордонній заставі» ФСБ. 28.05.2017 р.

ється на телеекранах як автор проекту «Точка зборки» на каналі «Крым 24». Терміном, яким названо передачу, Беседін оперує вже не перший рік, називаючи окупований Крим «точкою збірки» будь-чого російського. В ефірі від 29 травня він порівнював кримську випускницю у вишиванці то з учасницями російського гурту «Pussy

Ruot», котрі у 2012 р. отримали в'язничні терміни за «панк-молебень» «Богородица, Путина прогони» у московських храмах, то з мешканкою Павлограда Анастасією Фоменко, яка того ж року «успілилася» на всю Україну і за її межами, прийшовши на випускний у прозорому мереживному вбранні. «Бравада й епатаж укра-

їнським – доволі непоганий привід показати себе. Тож у Криму треба дещо спокійніше реагувати на все українське, без піни на вустах, і завжди пам'ятати, що на півострові вистачає молодих людей, які зростають Україну своєю домівкою. Їхню думку треба поважати. Ламати об коліно, кажучи, кого треба любити, а кого не треба, – шлях у глухий кут, до протесту», – дещо несподівано заявив Беседін. Не обійшлося без реверансу в бік президента РФ Володимира Путіна, котрий у своєму федеральному посланні буцімто закликав «приймати всю повноту історії» – хоча подібний пасаж дещо дивно лунає з огляду на нещодавню «надання» ним «російсько-українського громадянства» французькій королеві Анні, доньці кийівського князя Ярослава Мудрого. «Тут, у Криму, ми вдвічі зобов'язані пам'ятати, що наша історія – не лише російська, а й українська, кримськотатарська,

НАЙБІЛЬШ ПРИКРОЮ НАШОЮ ПОМИЛКОЮ БУДЕ, КОЛИ МИ САМІ, З ДОБРОЇ ВОЛІ, ВІДМОВИМОСЯ ВІД КРИМУ І ДАМО ЙОМУ ЗНИКнути З НАШОЇ ПАМ'ЯТІ. ЦИМ МИ ПРОСТО НАВІКИ ЗАГАСИМО ВОГНИКИ ЛЮБОВІ ДО УКРАЇНИ У ПЛІКХ ЮНИХ СЕРЦЯХ НА ПІВДЕНЬ ВІД ПЕРЕКОПУ

грецька, вірменська. А пам'ятати – означає брати краще і не сахатися. Без прийняття й усвідомлення минулого майбутнє неможливе», – запевняє випускник Київського інституту психології.

ЧИ Є КРИМ У «КУЛЬТУРНІЙ ПАМ'ЯТІ» УКРАЇНИ?

Справді, всупереч трирічній боротьбі окупаційного режиму з усім українським, у Криму ще залишаються молоді люди, для яких Україна є символом свободи та опору несправедливості й насильству. А от чи є Крим у «культурній пам'яті» підлітків і молоді материкової України? Можливо, вони вже сприймають його як «закордоння»? Чи ж їхні батьки і наставники не сприяють цьому самі – мимоволі або й навіть свідомо?..

У липні 2015 р. кропивницький громадський діяч Дмитро Сінченко розповів про те, як його син у дошкільному закладі зі своїми однолітками робив карту України: на роздруковку формату А4 діти клеїли назви обласних центрів. «Як добре, що наших дітей вчать любити свою країну ще змалечку! Бо моє покоління в дитинстві вчили любити зовсім іншу державу – жорстоку і чужу. А після розвалу радянської імперії зла нас вчили не так любити, як нена-

видіти нашу державну незалежність», – розповів активіст. Проте на карті, яку оформили вихованці дитсадка, бракувало Криму. Виховательки намагалися пояснити розгубленому батькові, що буцімто саме так в усіх інтернет-джерелах нині виглядає «нова карта нашої держави», та й нібито їхні знайомі учасники АТО пояснили їм, що Крим до України більше ніколи не повернеться, тому дітей «вже зараз варто до цього готувати, щоб не травмувати їх». З превеликим подивом пан Сінченко, назвавши цей випадок «симптомом національної шизофренії», зауважив, що серед батьків він виявився єдиним, кому не сподобалася ця карта: «Іншим, виходить, або було байдуже, або вони підтримували анексію українського Криму і, можливо, навіть не проти були б приєднатися до Росії. Або просто боялися щось заперечити чи зауважити». Публіцист висловив думку, що «малодушність, помножена на погану поінформованість, – не найкращий рецепт для прийняття правильних рішень».

Можна лише здогадуватися, хто і з якою метою час від часу вдається до спроб позбавити карту України Криму на рівні навчальних і розважальних видань. Так, наприклад, у січні цього року в крамниці Харкова з'явилася дитяча розвиваюча гра «Країни+Прапори+Столиці», в якій Крим вказаний як частина Росії: у київському видавництві списали це на помилку дизайнера, наявну лише у російськомовній версії гри, – мовляв, в україномовному варіанті Крим належить Україні... А в лютому карту України без Кримського півострова надрукували у Львові серед кросвордів: редактори знов-таки назвали це «прикрою помилкою».

Проте найбільш прикрою нашою помилкою буде, коли ми самі, з доброї волі, відмовимося від Криму і дамо йому зникнути з нашої пам'яті. Цим ми просто навіки загасимо вогники любові до України у плікх юних серцях на південь від Перекопу.

«Вже у вагоні остаточно збагнув, що в нас більше нема дому, що вже не побачу вулицю, на якій жив, своїх приятелів...»

(Вагаршак Мазлумян, автор книжки «Кримський арештант»)

27 червня 1944 р. – одна з найтрагічніших дат в історії Криму. Цього дня було виконано підписану 2 червня Сталіним постанову очолюваного ним Державного комітету оборони (ДКО) СРСР № 5984: «Додатково до виселення за постановою ДКО № 5859сс від 11 травня 1944 р. кримських татар виселити з території Кримської АРСР 37 тис. чол. німецьких поплічників з-поміж болгар, греків і вірмен». За звичкою перевиконавши кремлівські вказівки, «органи» депортували з півострова на Урал, до Сибіру та Казахстану майже 37,5 тис. представників цих народів. На світанку людей піднімали з ліжок і, скоромовкою зачитавши постанову, наказували збиратися у дорогу. Часу на збори могли дати скільки заманеться – не забуваючи запечатати двері.

ІГОР СВІТЛИЧАНИН

Для деяких християнських народів Криму, зокрема греків і вірмен, це було друге виселення з півострова. Перше відбулося ще за царювання Катерини II: тоді полководець Петро Рум'янцев-Задунайський вважав, що цей крок, з огляду на тогочасні політичні й економічні реалії, буде дуже вигідним для Російської імперії. На той час було сформульовано такі причини переселення: 1) необхідність освоєння земель, які Російська імперія отримала за умовами

«НОВЫЙ КРЫМ С РУССКИМ УКЛАДОМ»: ДЕПОРТАЦІЯ ДАВНІХ НАРОДІВ ПІВОСТРОВА

Кючук-Кайнарджийського миру; 2) бажання послабити економіку Кримського ханства і поступово підготувати його анексію; 3) «по-

рятунок християн від утисків мусульман і можливої помсти за допомогу Росії у минулій війні». Остання обставина мала стати запору-

кою твердження про Москву як «Третій Рим». У червні 1778 р. представники кримських християн підписали постанову про «добро-

вільне» переселення до Приазов'я, спокусившись обіцяними кожному членові родини чоловічої статі 30 десятинами землі. Спродавши своє майно, під наглядом військ, якими керував Олександр Суворов, кримські християни різними шляхами зі своїм скарбом вийшли з Криму. Наприкінці 1779 р. переселенці заснували у гирлі Кальміуса місто Маріуполь і майже два десятки сіл у його околицях, які дістали кримські назви – Ялта, Ласпі, Мангуш, Старий Крим тощо.

Друге виселення відбулося під час Другої світової війни. Перед цим з метою поетапного виселення решти національних меншин з Криму на півострові було проведено облік населення. Наприкінці травня 1944 р. заступник голови ДКО Лав-

Не кожен міг узяти з собою навіть дозволене майно (15-20 кілограмів речей і харчів): особливо важко було тим, хто на руках мав дітей, хворих і старих. «Що встиг узяти в руки, те й поніс», – згадували виселенці. Замість зданого майна виселенці отримували квитанції та цинічні обіцянки нового житла і майна замість втраченого. Прибулих на спецпоселення розселяли по невідремонтованих, занедбаних приміщеннях і підвалах; до однієї кімнати могли поселити кілька родин. Через зміну клімату і відсутність належної медичної допомоги почалися масові захворювання

рентгій Берія у своїй доповіді Сталіну стверджує: болгарське, грецьке і вірменське населення Криму – «поплічники окупантів». Необґрунтовані звинувачення на адресу представників вказаних народів були спрямовані не лише на всі етнічні спільноти від старого до малого, а й на тих, хто мав народитися по війні. 5 липня 1944 р. Берія доповів «вождеві народів»: «З квітня до липня 1944 р. було проведено очистку території Криму від антирадянського шпигунського елемента, а також виселення до східних районів Радянського Союзу кримських татар, болгар, греків, вірмен та осіб іноземного підданства».

Говорячи про радянські звинувачення цілих народів у «зраді», Іван Джуха, відомий російський дослідник грецького походження, народжений в Україні, іронічно зазначає: «Під час окупації Криму навіть дитина не могла уникнути співпраці з фашистами: вона могла за наказом фріца збігати з казанком на польову кухню і принести йому обід, могла почистити офіцерові вермахту чоботи, могла навіть прийняти від ворога шоколадку і з'їсти її. Двома першими своїми діями та дитина зміцнювала потужність німецької армії, третьою – розкладала моральний дух радянського народу перед облич-

чям *неприятеля*». Історик справедливо зазначає, що все населення не могло піти у партизани, тож деякому довелося виживати в умовах окупації – в тому числі й займатися торгівлею, працювати, щоб прогодувати себе і рідних.

Виселенців відправляли до сільської місцевості. Затримання за межами призначеного місця проживання розглядалося як втеча – з відповідними наслідками. Чоловіків, що звільнялися з Радянської Армії за спеціальними наказами, відправляли до їхніх виселених родин. Для цього навіть існувала директива НКВС із блюзнірською назвою – «Про з'єднання розділених родин кримських болгар, греків і вірмен».

Не кожен міг узяти з собою навіть дозволене майно (15-20 кілограмів речей і харчів): особливо важко було тим, хто на руках мав дітей, хворих і старих. «Що встиг узяти в руки, те й поніс», – згадували виселенці. Замість зданого майна виселенці отримували квитанції та цинічні обіцянки нового житла і майна замість втраченого. Прибулих на спецпоселення розселяли по невідремонтованих, занедбаних приміщеннях і підвалах; до однієї кімнати могли поселити кілька родин. Через зміну клімату і відсутність належної медичної допомоги почалися масові захворювання.

Внаслідок війни, окупації та депортації населен-

ня Криму скоротилося втричі: восени 1944 р. у Криму налічувалося 379 тис. людей – проти 1 126 426 у 1939 р. Деякі райони практично знелюдніли. Попри активну кампанію щодо заселення Криму мешканцями Росії та України, господарство півострова змогло опритомніти лише до 1960-х рр. – вже після того, як «зрадник Хрущов подарував споконвічно російській Крим українцям». Однак не прийнято згадувати, що у 1945 і 1948 рр. цю горезвісну «споковічну російськість» було закріплено наказами, згідно з якими було перейменовано населені пункти з кримськотатарськими, німецькими, грецькими та вірменськими назвами – загалом понад 90% містечок і сіл півострова. Про головну мету етнічної зачистки Криму недвозначно йшлося і в доповіді першого секретаря Кримського обкому ВКП(б) Тюляєва 27 листопада 1944 р.: «*Перед нами поставлено завдання зробити Крим новим, з російським ладом*».

Деяким виселенцям у період з середини 1950-х до кінця 1980-х рр. вдалося повернутися до Криму. Більшість прибулих опинилися на батьківщині відірваними одні від одних і мешкали окремими родинами по цілому Криму. Ті, кому вдавалося прописатися напівлегально, згадували, кризь яке нерозуміння і приниження їм довелося пройти...

КАЛЕНДАР КРИМУ ПО-УКРАЇНСЬКИ

ПОСТАТІ:

27 ЧЕРВНЯ 1971 р. – у селі Знам'янське Чорноморського району АР Крим народився **Віктор Оболенцев**. Скінчив профтехучилище, потім працював на шахті в місті Єнакієве Донецької області. У 1995 році з матір'ю і сестрою переїхав на Житомирщину, працював на

торингу простору, фіксації фактів порушення перемир'я в зоні проведення АТО. Залишилася дружина та троє дітей – син 14 років і дві доньки 12-ти та 3-х років. Похований у Радивиліві Рівненської області. Указом Президента України № 599/2014 від 19 липня 2014 року нагороджений орденом Богдана Хмельницького III ступеня посмертно.

ської області народився **Петро Киричок** – доктор філологічних наук, професор ТНУ ім. В. І. Вернадського. Лауреат премії ім. С. Руданського за вагомий внесок у розвиток української культури Криму (1991 р.). Патріарх українського літературознавства у Криму. Учасник бойових дій у Другій світовій війні. Обороняв Київ. Учасник

важ кафедри фізичної географії Кримського педагогічного інституту (від грудня 1936 р.), професор Сімферопольського педінституту (1944). Український політичний і громадський діяч, економіко-географ, історик, економіст, педагог, доктор географічних наук, професор Київського університету. Фахівець у галузі розвитку теорії економіч-

Віктор Оболенцев

Андрій Белкін

Петро Киричок

Алла Коссовська

Антін Синявський

Петро Кривонос

сільськогосподарському підприємстві. Мобілізований 15 серпня 2014 року. У званні молодшого сержанта служив номером обслуги 79-ї окремої аеромобільної бригади. Загинув 24 листопада 2014 року в районі селища Піски Ясинуватського району Донецької області. Похований у селі Довбиші Чуднівського району Житомирської області, де мешкав. Указом Президента України № 270/2015 від 15 травня 2015 року нагороджений орденом «За мужність» III ступеня посмертно.

2 ЛИПНЯ 1977 р. – в Алушті народився **Андрій Белкін**. Підполковник, воїн-миротворець, командир вертолітної ланки 16-ї окремої бригади армійської авіації. Загинув 24 червня 2014 року під Слов'янськом Донецької області в районі гори Карачун у збитому військовому гелікоптері Мі-8, який повертався з блокпоста з фахівцями, що встановлювали апаратуру з метою організації моні-

3 ЛИПНЯ 1878 р. – у селі Кримки Звенигородського повіту Черкаської губернії народився **Павло Горянський** – педагог, громадський і культурний діяч, магістр наук, засновник і голова Ялтинської громади українців, голова Малої Ради українців Криму. Вчителював у Ялті (1914-1924 рр.), паралельно беручи участь в українському громадському та культурному житті. Своїми зусиллями і коштом з 1917 року підтримував могилу Степана Руданського. За часів УНР мав доручення взяти на себе захист українців Криму на правах консула. Домагався відкриття українського кооперативу в Криму, отримання приміщення для Ялтинської громади. З 1926 року в Києві – старший працівник бібліотеки АН УРСР. Помер 10 січня 1935 року в Києві, похований на Лук'янівському цвинтарі.

7 ЛИПНЯ 1921 р. – у селі Червоне Широківського району Дніпропетров-

оборони Ленінграда, рукопашних сутичок на Пулковських висотах та на Невському п'ятачку. Штурмував Кенігсберг, де і закінчив війну. Мав три поранення, контузію. З 1955 р. до 1976 р. працював завідувачем кафедри української літератури Сімферопольського державного університету імені М. В. Фрунзе. З 1976 року – доцент, професор кафедри теорії та історії української літератури Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Опублікував близько 200 наукових і методичних праць. Помер 6 січня 2014 року в Сімферополі.

8 ЛИПНЯ 1906 р. – у Севастополі народилася **Алла Коссовська** – українська письменниця, громадський і культурний діяч. З 1951 р. мешкала у США. Померла 18 лютого 1996 р. у Філадельфії.

12 ЛИПНЯ 1866 р. – на Київщині народився **Антін Синявський** – заведу-

ного районування. Сфера наукових досліджень: географічні проблеми України. Новатор у геополітичних дослідженнях української економіки. Автор близько 150 наукових праць. Наприкінці 1950 року вийшов на пенсію і переїхав до Сімферополя, де й помер 2 лютого 1951 року. 1987 року перепохований у Києві.

12 ЛИПНЯ 1910 р. – у Федосії народився **Петро Кривонос** – засновник Дитячої залізнички в Києві, радянський державний діяч, один з ініціаторів стахановського руху на залізничному транспорті УСРР, начальник Південно-Західної залізнички, Герой Соціалістичної Праці. Помер у Києві 19 жовтня 1980 року.

ПОДІЇ:

2 ЛИПНЯ 2014 р. – внаслідок тиску російських силовиків припинила діяльність парафія УПЦ КП у Красноперекопську.

НАШ АРХІВ

23 ЧЕРВНЯ ВИПОВНИЛОСЯ 128 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ПОЕТЕСИ УКРАЇНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ, ПРЕДСТАВНИЦІ АКМЕЇЗМУ АННИ АХМАТОВОЇ. ПЕВНУ ЧАСТИНУ СВОГО ЖИТТЯ ВОНА ПРОВЕЛА В КРИМУ, В СЕВАСТОПОЛІ, ЩО, ЗВИЧАЙНО Ж, ВІДБИЛОСЯ НА ЇЇ ТВОРЧОСТІ. ПРОПОНУЄМО УВАЗІ ЧИТАЧІВ МАТЕРІАЛ З НАШОГО АРХІВУ ПРО ТЕ, ЯКЕ Ж ЗНАЧЕННЯ В ЖИТТІ ПОЕТЕСИ МАЛА УКРАЇНА І, ЗОКРЕМА, КРИМ.

«ВСІ ВВАЖАЮТЬ МЕНЕ УКРАЇНКОЮ». АННА АХМАТОВА В КРИМУ

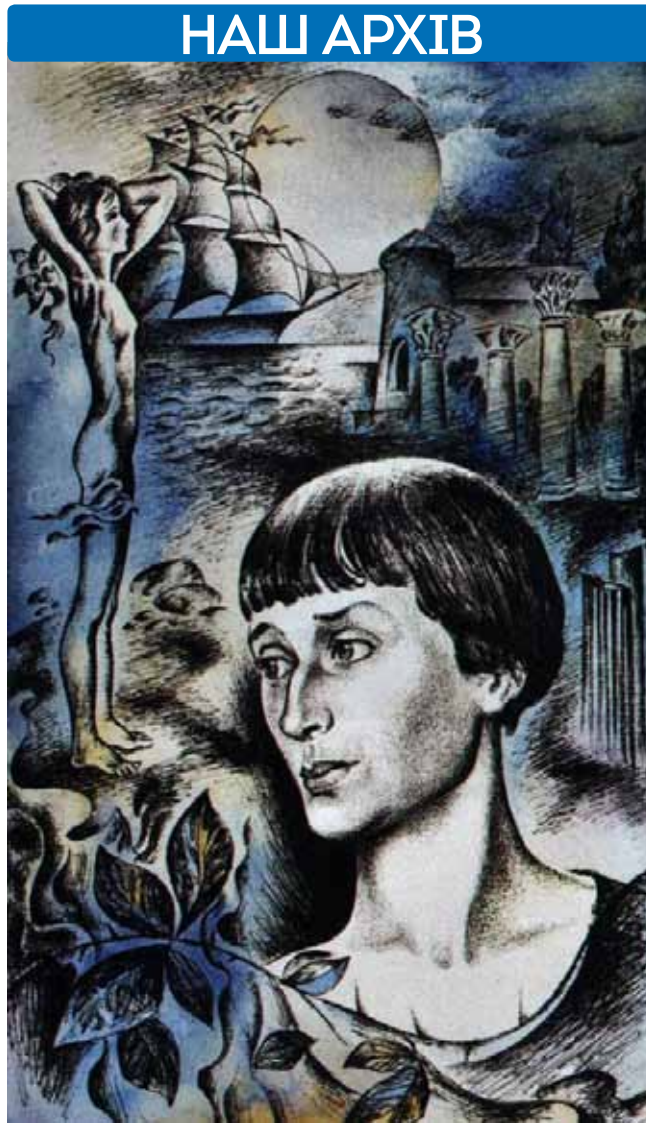
Для кримських українців велика російська поетеса Анна Ахматова є краянкою подвійно – як уродженка України і як жителька Криму. Народилась вона на околиці Одеси, і хоча невдовзі родина переїхала до Царського Села під Петербургом, Ахматовій неодноразово випадало повернутися на Україну.

ВАЛЬКО КРАВЧЕНКО,
ЕКСКУРСОВОД,
ЧЛЕН «ПРОСВІТИ»,
М. СЕВАСТОПОЛЬ

Дід брав участь в обороні Севастополя і був нагороджений не лише орденом св. Анни III ступеня з бантом, а й ділянкою землі в центрі міста, де спорудив двоповерховий будинок. Під час війни Антон Андрійович Горенко був поручником, а у відставку пішов полковником. В Севастополі він оженився на місцевій грекині, від якої Ахматова успадкувала свій грецький профіль. Рід же Горенків по чоловічій лінії походить від самого гетьмана Сагайдачного.

Бабка Ахматової по матері була із симбірського роду нащадків останнього хана Золотої Орди Ахмата. Флотський інженер-капітан II рангу Андрій Антонович Горенко заборонив своїй дочці публікувати її вірші

Щоліта вона жила в Севастополі – мати приїжджала сюди зі своїми дітьми, бо дочки хворіли на сухоти, потім батьки розлучились, і мати, забравши дітей, переїхала до Євпаторії. Згодом Ганнуся вступила до відомої тоді Фундуклеєвської гімназії у Києві. Там вона вийшла заміж за поета Гумільова, який її забрав «з Києва, з міста Змієва». У той час Ахматова кілька разів приїжджала до Севастополя, але з будинків, де вона зупинялась, зберігся лише будинок її діда.

Віктор Бунь. «Анна Ахматова». 1981

Микола Бажан писав про Ахматову: «Дочка півдня України, в рисах своїх вона зберегла вроду південних чорнявих задумливих чаклунок». Ахматова казала йому: «Мій батько – родом з козацької старшини», а в автобіографії писала: «Всі вважають мене україркою». В її автобіографічних матеріалах є згадки про Одесу, вона створила цикл віршів «Київський зошит» і, звичайно ж, дуже багато писала про Крим

під власним прізвищем, вважаючи це неприпустимим виставлянням своїх інтимних почуттів на огляд широкого загалу, і тоді вона взяла своїм літературним псевдонімом прізвище своєї прабабки по матері («Мне от бабушки-татарки были редкостью подарки» – згадувала вона цю лінію своїх предків).

Микола Бажан писав про Ахматову: «Дочка півдня України, в рисах своїх вона зберегла вроду південних чорнявих задумливих чаклунок». Ахматова казала йому: «Мій батько – родом з козацької старшини», а в автобіографії писала: «Всі вважають мене україркою».

В її автобіографічних матеріалах є згадки про Одесу, вона створила цикл віршів «Київський зошит» і, звичайно ж, дуже багато писала про Крим.

Повороту 1917 року Ахматова не прийняла. За правління Леніна було розстріляно Гумільова, а за Сталіна загинув у таборах НКВС другий її чоловік – М. М. Пунін. Син її Лев Гумільов також був ув'язнений. Повернувся із заслання лише після смерті Сталіна. Він став визначним російським істориком, але, на жаль, ворогом України: запе-

рече саме існування нашого народу, вважаючи його сумішшю росіян з поляками, заперече нашу мову і прославляє «пасіонарність» (його власний термін) росіян – їх одвічне бажання захоплювати чужі землі.

1989 року в Києві у видавництві «Дніпро» вийшла книжка А. Ахматової «Поезії» з паралельним текстом російською та українською мовами.

У Севастополі прогресивна громадськість нарешті домоглася встановлення меморіальної дошки на будинку діда Ахматової. Але прочитайте, що там написано! Прізвище власника будинку не вказане (він похований у Севастополі, але могила не збереглася), бо ж прізвище – «кромольне», українське. Хай обивателі подумають, що він був Ахматов – ніби це звучить по-російськи! В напису читаємо, що Ахматова гостювала у свого діда, та насправді вона в дитинстві гостювала у його старшої доньки, тобто своєї тітки, бо діда вже не було на світі. І далі – як написано: «В этом доме часто гостила русский поэт А. Ахматова!». Оце така російська мова на честь «русского поэта» – «гостила поэт!»

Та навіть не це головне. Головне – що зараз в тому будинку, ушанованому перебуванням в ньому такої знаменитої особи. Ви гадаєте, мійський літературний музей, як того вимагала громадськість від «батьків» міста? Або принаймні хоч бібліотека? Рулетка і картярський стіл. От так в «городе русской славы» в Севастополі вшанували «русского поэта» Ахматову – нашу краянку Ганнусю Горенко.

(«Кримська світлиця» № 8 від 25 лютого 1995 року)

У НАСТУПНОМУ ЧИСЛІ «КРИМСЬКОЇ СВІТЛИЦІ»

«КАЗАНТИП»: «РЕСПУБЛІКА В ЕМІГРАЦІЇ»

Після окупації Криму чимало масштабних культурних заходів або припинили існування, або були перенесені з півострова до інших українських регіонів – як, наприклад, відомий Koktebel Jazz Festival, який діє на Одещині. Проте один із найвідоміших кримських проєктів фестиваль електронної музики «Казантип» спіткала інша доля – на ідеї проведення фестивалю на території, контрольованій українською владою, довелося поставити хрест передусім через небажання його організаторів. З того часу фестиваль «мандрує» різними країнами – його проводили у Грузії, були спроби «зацепитися» у Камбоджі. Про те, чи може повернутися «Казантип» на свою «батьківщину» – в Крим і в якій формі, – в матеріалі нашого кореспондента.

ГАЗЕТА «КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ»

Всеукраїнська літературно-публіцистична та мистецька газета
Виходить із 31 грудня 1992 року
Свідоцтво про реєстрацію КВ №12042-913/ПР від 30.11.2006 р.

Засновники

Міністерство культури України
Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка
ДП «Національне газетно-журнальне видавництво»

Адреса редакції
03040, м. Київ,
вул. Васильківська, 1;
тел.: +38 (044) 498-23-65

Видавець

Національне газетно-журнальне видавництво
Генеральний директор
Андрій ШЕКУН

Головний редактор
Віктор Мерджинський

Дизайн та верстка
Марк Канарський,
Оксана Кочергіна

Поліграфічний комбінат
ТОВ «Типографія «Від "А" до "Я"»
м. Київ, вул. Колеторна, 38/40
тел.: (044) 563-18-04, 562-28-51
Розповсюдження і реклама
тел.: +38 (044) 498-23-64

Редакція не завжди поділяє думки авторів публікацій, відповідальність за достовірність фактів несуть автори.
Рукописи не рецензуються і не повертаються.
Редакція залишає за собою право скорочувати публікації і виправляти мову.
Зміст газети поширюється на умовах ліцензії СС ВУ 3.0, якщо відсутні інші вказівки.

Передплата на газету
Передплатна ціна на 2017 р.:
1 місяць – 12,44 грн.;
півріччя – 74,64 грн.

У передплатній ціні враховано вартість доставки до вашої поштової скриньки і вартість оформлення абонемента.

Передплатний індекс
90269

Наклад 1000 прим.
Ціна договірною

26

4